

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора філологічних наук, доцента,
доцента кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівського національного університету імені Івана Франка**

ДЯКІВ ХРИСТИНИ ЮРІЇВНИ

про дисертацію ШАПОВАЛ ІРИНИ АНАТОЛІЇВНИ

«Семантико-прагматичні параметри оптатива

в українській та англійській мовах»

на здобуття ступеня кандидата філологічних наук

**зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне
мовознавство (Львів, 2021)**

Сучасна лінгвопрагматика і дискурсологія спрямовані на дослідження саме тих феноменів, які зумовлені соціолінгвальними процесами, що відбуваються у світі та в Україні, й орієнтуванням на наміри і бажання комунікантів. До прикладу, у багатьох країнах теперішні прощання у часи пандемії коронавірусу виражені не лише спонуканнями залишатися здоровими і вважати на себе, але й оптативами.

Попри існування низки досліджень модально орієнтованих синтаксичних конструкцій, власне, спонукальних та оптативних (бажальних) речень, як серед українських (І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, О. Мельничук, В. Русанівський та ін.), так і закордонних (О. Шахматов, О. Пешковський, О. Володін та ін.) лінгвістів поза увагою залишилося звернення до прагматичного плану вивчення зазначеної проблематики.

Відтак, новаторським видається спосіб аналізу у дисертації Шаповал Ірини Анатоліївни, яка присвячена вивченню актуальної на тлі сучасних світових подій темі семантико-прагматичних параметрів оптатива в українській та англійській мовах. Попри тривалий інтерес

вчених зі структурної семантики (І. Адамсон, О. Бондарко, О. Жук, О. Корді, О. Пелих, Л. Умрихіна, О. Шестакова, P. Grosz) Ірина Шаповал робить внесок власне у дослідження прагматичних особливостей оптатива, особливо зважаючи на неблизькоспоріднені мови.

У виборі теми і комплексності підходу до її розкриття можна простежити окрім актуальності й наукову достовірність виконаної роботи. Дисертантка поставила перед собою дослідницьку мету, яка, безумовно, корелює з завданнями (с. 22), – уточнити термінологічний апарат дослідження та розробити комплексну методику аналізу оптативності в українській та англійській мовах; інвентаризувати й описати засоби мовного втілення оптативності в українській та англійській мовах; виділити типи оптативних висловлювань та провести семантико-прагматичний аналіз їх функціонування в українському та англійському художніх дискурсах; виявити й охарактеризувати оптативні ситуації, їх ієрархічність, складові та з'ясувати їх роль у вербалізації бажання в українському й англійському художньому мовленні; встановити й описати дискурсотвірність оптативності в досліджуваних дискурсах; виявити способи представлення компонентів оптативних ситуацій та схарактеризувати їх параметри.

Власне така послідовність і чіткість виконання завдань для досягнення мети вже заслуговує на позитивну оцінку дисертаційної праці, однак завершальним завданням у контрастивних дослідження має бути встановлення загальних закономірностей і відмінностей досліджуваного явища в обох мовах, що підкреслило б головну мету дослідження.

Сформульована мета дисертації та вирішення поставлених завдань дали змогу дисертантці отримати нові наукові результати, головними з яких, на мою думку, є такі:

1. Системне представлення категорії оптативності на основі її предикативного та предикатного видів об'єктивації в українському та англійському художніх дискурсах.

2. Обґрунтування дискурсивності категорії оптативності, визначення типів адресованості в оптативних висловлюваннях, виокремлення семантичної типології предикативних та предикатних висловлювань.

3. Лінгвістична реконструкція оптативних ситуацій, встановлення способів представлення їх структурних компонентів та ієрархії цих ситуацій.

4. Виявлення загальних закономірностей і відмінностей категорії оптативності у досліджуваних мовах.

Обґрунтованість і вірогідність здобутих наукових результатів підтверджена ретельним опрацюванням достатнього фактажу мовного матеріалу, який становлять 1200 фрагментів з англійської та української художньої літератури з оптативними висловлюваннями, вилучених методом суцільної вибірки із сучасних українських та англійських творів ХХІ ст. загальним обсягом понад 20000 сторінок.

Наголошу, що отримані наукові результати мають суттєву практичну цінність. Їх цілком можна застосувати як в зіставно-типологічних дослідженнях з лінгвопрагматики, так і на практиці у навчальному процесі в курсах із загального мовознавства, контрастивної лінгвістики, порівняльної і теоретичної граматики, лексикології та стилістики української та англійської мов.

Рецензована дисертація виконана згідно зі змістовими, так і формальними вимогами до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня кандидата наук. Обсяг дисертації також відповідає встановленим вимогам, зокрема складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць авторки, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, списку джерел ілюстративного матеріалу.

Зазначу, що теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтується на солідному за обсягом списку опрацьованої наукової

літератури, зокрема списку використаної літератури (392 позиції), і списку джерел ілюстративного матеріалу (66 позицій). Повний обсяг дисертації становить 266 сторінок, основний зміст викладено на 228 сторінках.

Вступ і висновки дисертації містять усі відповідні елементи для кваліфікаційної роботи. Варто відзначити також композиційну гармонійність, чітку і збалансовану структуру та логічну послідовність і продуманість наукової праці Ірини Шаповал.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження категорії оптативності» (с. 27-71) авторка описує сучасні підходи до трактування оптативності, зокрема її логіко-філософської основи та когнітивні параметри, а також питання категорійного статусу оптативності в системі модальних значень з урахуванням цієї концепції в лінгвістиці, субкатегорійних значень оптативності тощо.

Стиль викладу теоретичного розділу загалом відповідає вимогам наукового жанру, присутні відповідні покликання у випадках цитування, однак деякі підрозділи мають дещо реферативний характер (с. 28-31, с. 41-44) та не вистачає синтетичного підходу до наявних лінгвістичних досліджень. Хотілося б побачити у теоретичному розділі чітку авторську позицію, критичні коментарі до проаналізованої наукової літератури.

У другому розділі «Методологічні підвалини дослідження функціонально-семантичних параметрів оптатива в українській та англійській мовах» (с. 72-94) запропоновано комплексну методику аналізу оптативних висловлювань, а саме визначено методологію їх аналізу в українській та англійській мовах, яка базується на використанні методів, прийомів і процедур, релевантних для природи досліджуваних явищ, обґрунтовано врахування лінгвопрагматичного та дискурсивного підходів до визначення феномена оптативності, які спрямовані на з'ясування характеру оптативних висловлювань і розкриття їх прагматичних функцій.

Вибір методів дослідження є доволі обґрунтованим і логічним. Дослідниця використовує як загальнонаукові, так і суто лінгвістичні методи у дослідженні.

У третьому розділі «Вираження предикативної оптативності в українській та англійських мовах» (с. 95-159) розглянуто семантико-прагматичні характеристики предикативних оптативних висловлювань, виділено їх типологічні види, а також проаналізовано основні складові оптативних ситуацій, а також виокремлено продуктивні формули цих висловлювань.

Імпонує переконливий висновок авторки (с. 158-159), що до параметрів оптативності в українській та англійській мовах належать авторизованість, адресованість, бенефактивність, а також те, що компоненти оптативних ситуацій мають універсальне представлення й аналогічне використання в обох досліджуваних мовах.

У четвертому розділі «Предикатні оптативні висловлювання в українській та англійській мовах» (с. 160-222) встановлено семантико-прагматичні особливості предикативних оптативних висловлювань зі значенням фізичних, психоментальних дій, дій зі значенням аудіовізуального сприйняття, нездійсненого бажання-шкодування стосовно минулого, зі значенням поради/спонукання/прохання, зі значенням вербальних дій, намірів комплексної діяльності, зі значенням фізичної дії, спрямованої на зміну структури об'єкта та зі значенням побажання.

Наголошуючи на загальному позитивному враженні про роботу Ірини Шаповал та враховуючи складну природу предмета наукового аналізу, надалі хочу окремо зупинитися на тих моментах, які вважаю дискусійними і які потребують уточнювальних коментарів авторки:

1. Дисертантка опрацювала значний фактичний матеріал, а саме 1200 фрагментів з англійської та української художньої літератури з оптативними висловлюваннями, вилучених методом суцільної вибірки із

сучасних українських та англійських творів ХХІ ст. загальним обсягом понад 20000 сторінок (с. 22).

Проте вважаємо, що матеріал дослідження варто деталізувати, тобто вказувати конкретні твори, їх авторів або й жанри, на основі яких дібрано емпіричний матеріал. Тому й виникає закономірне запитання, чи можна простежити жанрову специфіку вживання оптатива? І чи прагматичні особливості оптативів відмінні у різних жанрах та для різних ідіостилів авторів в обох досліджуваних мовах?

2. Дещо неоднозначним видається термінологічний апарат дисертаційної роботи. Як авторка трактує у дослідженні такі поняття, як «оптативне висловлювання» (с. 59, 62 і т.д.), «оптативна ситуація» (с. 39-40) та «мікроситуація» (с. 88, 89, 103 і т.д.)? Чи ототожнює їх у роботі?

3. В авторефераті не фігурують кількісні показники та достатня кількість прикладів порівняно з самою дисертацією. Від того автореферат, який виносять на широкий загаль читачів, лише б виграв. Варто було б залучити також і роз'яснення до процедури кількісних підрахунків на різних етапах дослідження, пов'язаних з встановленими типами оптативних висловлювань та ієрархією оптативних ситуацій, обрахунком кількісних показників та ін., що додало б дослідженню солідності. Цікаво було б також дізнатися, чому дослідниця відокремлює у роботі зіставний і типологічний методи і на яких саме етапах дослідження застосовує їх. Чому серед задекларованих немає методу реконструкції (за Л. Дроновою), про що дисертантка надалі пише у науковій новизні («реконструйовано архітектуру оптативних ситуацій» (с. 3, с. 23)) і згадує на с. 162 і с. 224?

4. У самій роботі присутній розлогий і якісний аналіз оптативних висловлювань. Проте варто подавати паралельно приклади з обох мов, особливо, коли задекларовано універсальність досліджуваного явища та роботу з порівняльно-історичного і типологічного мовознавства, що дозволило б зробити більш конкретні висновки щодо кожної мови.

Підсумовуючи результати проведеної експертизи дисертаційної праці Шаповал Ірини Анатоліївни, наголошу, що критичні зауваження і запитання аж ніяк не применшують здобутків і отриманих наукових результатів дослідниці, а, на мою думку, спонукатимуть авторку до подальших лінгвістичних досліджень. До прикладу, як перспективу подальших досліджень пропоную дисертантці виконати аналіз оптативних висловлювань у різних типах дискурсу, а також в діяхронії і синхронії, як і з урахуванням й інших неспоріднених мов.

Мета дисертації досягнута, у чотирьох розділах вирішуються поставлені завдання. Здобувачка має достатню кількість публікацій на основі наукових результатів дисертації, а саме 9 статей (6 одноосібних та 3 у співавторстві з науковим керівником), з яких 5 надруковано у фахових виданнях України, 1 – за кордоном, а також 4 тез доповідей на конференціях.

Апробація результатів дослідження відбиває основні здобутки дисертаційної роботи і здійснена на наукових конференціях різних рівнів: XI Міжнародна наукова конференція «Семантика мови і тексту», м. Івано-Франківськ, 26-28 вересня 2012 року; Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти», м. Чернігів, 26 березня 2013 року; Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2013)», м. Івано-Франківськ, 13 березня 2013 року; Українсько-російська школа-конференція молодих учених «Сучасні дослідження мови та літератури», м. Донецьк, 26-29 березня 2014 року; VI Міжнародна науково-практична конференція «Світ мов: ракурс і перспектива», м. Мінськ, 22 квітня 2015 року; VII Міжнародна науково-практична конференція «Світ мов: ракурс і перспектива», м. Мінськ, 22 квітня 2016 року, а також на щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2010-2021 рр.).

На підставі детального вивчення дисертації, фахових та інших публікацій, вважаю, що за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів дисертація **Шаповал Ірини Анатоліївни «Семантико-прагматичні параметри оптатива в українській та англійській мовах»** є самостійною і завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної
комунікації та перекладу
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Дяків Х. Ю.

